

**This is an electronic reprint of the original article.
This reprint *may differ* from the original in pagination and typographic detail.**

Author(s): Szarvas, Melinda

Title: „idő kell saját magamhoz, meg türelem” (könyvkritika)

Year: 2016

Version:

Please cite the original version:

Szarvas, M. (2016). „idő kell saját magamhoz, meg türelem” (könyvkritika). Apokrif Online, 11.4.2016. <https://apokrifonline.wordpress.com/2016/04/11/ido-kell-sajat-magamhoz-meg-turelem/>

All material supplied via JYX is protected by copyright and other intellectual property rights, and duplication or sale of all or part of any of the repository collections is not permitted, except that material may be duplicated by you for your research use or educational purposes in electronic or print form. You must obtain permission for any other use. Electronic or print copies may not be offered, whether for sale or otherwise to anyone who is not an authorised user.

Szarvas Melinda

„idő kell saját magamhoz, meg türelem”

(Géczi János, *A Bunkerrajzoló: Likó Marcell életrajz-rekonstrukció*, Atheneum Kiadó, Budapest, 2015.)

Már a legelején szeretnék állást foglalni egy kikerülhetetlen kérdésben, mert a későbbiekben nem nagyon fogok erre kitérni, tudniillik igazságtalannak tartanám a kötettel szemben: *A Bunkerrajzolónak*, véleményem szerint, nem Likó Marcell és nem is a Vad Fruttik nevű zenekar a főhőse. Ennél fogva erősen korlátozónak érzem a *Közös lemez* című kiadói előszóban megfogalmazott ajánlást, mely szerint a mű „felkavaró és szerethető ajándék a Vad Fruttik hallgatójának”. (8.) Még azzal együtt is így gondolom, hogy vélhetően sok Vad Fruttik-rajongó olvassa a kötetet az általam határozottan halványítani kívánt megfeleltetés mentén. És ez jól is van így, akkor, ha emellett a szöveg többi rétege is észrevétetik, mindaz, amit az „önsajnálat és tetszselgés nélkül mesélő sztár” (8.) akaratán kívül is kitakarhat a szövegből.

Javaslatom szerint Likóra érdemesebb úgy gondolni a kötet kontextusán belül, mint aki „[lehetek én is](#)”. Vagyis mint *egyénre*, mint egy *énre*. *A Bunkerrajzoló*ban hallható hangról a szerző, Géczi János a következőképpen [nyilatkozott](#): „50-60 óra beszélgetést vettünk fel, abból készült egy nyers kézirat, és ilyen szempontból *A Bunkerrajzoló* egy szociográfia, nem életrajz, hiszen ezek jórészt nem Marci mondatai. Az ő emlékezését, az én írói emlékezésem kvázi felülírja. Az került a könyvbe, amit én gondolok, hogy ő gondol magáról vagy az őt körülvevő világról.” Géczinek az Atheneum Kiadónál megjelent kötete az *én* két, paradoxnak tűnő értelmezhetősége köré épül: bármennyire is a lehető legszemélyesebbnek tűnhet ez a jelölés, *A Bunkerrajzoló* nem hagyja elfelejteni ennek az általános voltát sem, vagyis azt, hogy mindenki *énként* gondol magára. A szövegben a generációkat, és az egy bizonyos szociokulturális környezetben együtt élők csoportját összetartó élmények és tapasztalatok jelennek meg az *ének* közös vonásaiként. Ezek adják elsősorban *A Bunkerrajzoló* szociografikus jellegét. Emellett azonban azt is nagyon finom érzékkel mutatja meg a szöveg, hogy ezek az *ének* nemcsak a „saját” körülményeik által határozódnak meg, akár egy-egy öndefiníciós törekvés során, de egymással való viszonyuk révén is, mintegy egymásban tükröződve. Ez az azonosság, az *ének* eredendő egyenértékűsége fejeződik ki abban is, hogy a kötet mentes mindenfajta ítélekezéstől. A felszínen a körülmények formáló erejét könnyebb észrevenni, Géczi írói munkájának értéke pedig abban áll, hogy a szerző ennek az „életrajz-rekonstrukciónak” mélységet is ad azáltal, hogy az *én* építkezését teszi láthatóvá.

A kötetben felépülő *én*hez hasonlóan a címbe is beemelt *bunkernek* is két, egymással ellentétes értelmezése jelenik meg, sőt, ezek keretezik a szöveget. Ha úgy tetszik, a *bunker* jelentése és jelentősége átértékelődik. A várpalotai ház még vasrácsokkal körülzárttságában, sötéttségével vált az ott élő gyerek számára bunkerszerűvé (83.), míg a kötet végén birtokba vett saját ház az a bunker, ahova a világ elöl lehet elbújni, a *saját hely*. „Ahol nincsenek hangok, ahová senki nem jön utánam, és elbújhatok, ha kell, olyan dolgok elöl, amikkel nem akarok találkozni, legyen az egy szomszéd, vagy egy telefonhívás.” (300.) A *bunker* e keretes szerkezeten kívüli emlegetése (*bunker* a mű szövegében a nyár, ami „bunkerpartik tömege” – 217., *bunkerlét* a gyerekként a szülők mellett megtapasztalt társaság, s a szex is „egy megfelelően megépített belső bunker” – 223.) helyenként kimondottan erőszakos gesztusnak tűnik. Mintha egy rosszul megválasztott címet kellene lépten-nyomon igazolni. Jobb lett volna, ha a szerző jobban bízik az *átértékelt bunker* képében a szöveg elején és végén.

*A Bunkerrajzoló*ban egy várpalotai lakótelepi környezetben, munkás szülők (egy magyar apa és egy lengyel anya) gyermekeként felnőtt, egyetemi éve alatt keményen drogozó, majd pszichiátriai kezelésekre járó és végül (valamint mindeközben) komoly zenei karriert felépítő fiatalember hangja hallható. Nemzedékét a már korábban is idézett előszó a

következőképpen jellemzi: „[Ő]k a sárga zsigulik és az esküvői abbazének leszármazottai, az értelmetlen robotban vagy munkaidős semmittevésben, népbetegségként pusztító alkoholizmusban, családi erőszakban és széthullásban élt szülők gyerekei, a halmozottan hátrányos helyzetű vidéki Magyarország ifjú polgárai.” (6.) A nem éppen ideális szociális és ami még meglepőbb: a leírt családi háttérnek a teljes generáció által tapasztalható környezetként való megjelenítése olyan művelet, amely a kötet szövegében is visszaköszön. „Szerintem anyám csak annyit vert engem, mint más gyereket a saját anyja.” (38.) Bár olyan akár drámainak is vehető mondatokkal folytatódik az adott rész a kötetben, mint hogy „[é]s most akár azt is állíthatnám, hogy az első emlékem éppen az, hogy anyám ver. [...] Az apámról is az az első emlékem, hogy ver.” (38-39.), a szöveg mégsem megrendítő egyetlen részletében sem, ami a családi helyzet leírása során legalább olyan meglepő és zavarba ejtő tapasztalat, mint a drogozások és a pszichiátriai élmények részletezése során. *A Bunkerrajzó* hangja rendkívüli természetességgel beszél ezekről az eseményekről. Ezzel a természetességgel szemben az olvasó hol álszentnek érezheti az olvasottak miatti esetleges megrökönyödését és ébredező, láthatóan nem (el)várt együttérzését, hol pedig, ha igazodni kívánna a szöveg hangjához, könnyen érzéketlenséggel vádolhatja magát. Géczy kötete tökéletes módon érvényteleníti a *jó* és a *rossz* kategóriáit azáltal, hogy a kettő között légiesíti a határokat. „Hogyan is van az, hogy bármiről azt mondassák, hogy jó vagy rossz? Hogyan lehet valakinek megbocsátani, és hogyan nem? Ki a hibás, az, aki szenved, vagy aki a szenvedést okozza?” (177.) A *jó* és *rossz* szétválasztásának nehézségét a szöveg helyenként kimondottan szórakoztató, élesen önironikus humora is biztosítja. A májrákos alkoholista apáról olvasható például, hogy miután kiderült a betegsége, „[a]zt mondta, hogy úgy döntött, félig tele a pohár – már nem az, amiből iszik –, és csak azért sem adja fel. (275.)

Bármennyire is úgy tűnhet tehát, hogy *A Bunkerrajzó*ban – többek között – egy „szomorú és nehéz gyerekkorról” lehet olvasni, ez az értékelés, a szöveg tanúsága szerint, felnőttként fogalmazható csak meg, gyerekként a minősítés még nem kap teret és jelentőséget. „Normálisnak éltem meg a családi életünket, normálisnak találtam az iskolai bánásmódot, gyerekként mégis azt sejtettem, hogy nem jó ez így.” (177.) A kötetből kiderül, hogy a történeteket mesélő hang természetessége abból is adódhat, hogy idővel maguk az események váltak természetessé. „Mi nem a többség, hanem az elenyésző kisebbség voltunk. Az az öt százalék. Aztán ez ugyancsak megváltozott – amikor befejeztem a fősulit, és túl voltam a pszichiátrián, aztán visszamentem a Fallerbe dolgozni, akkor már a középiskolások bőséggel drogoztak. Érdekes ezzel szembesülni – merthogy én már abbahagytam, és szorgalmasan jártam a pszichiátriára, hogy meggyógyuljak.” (229.) Bár szerkezetük és megírásuk módja miatt jogosan emlegetik együtt a kritikákban ezt a kötetet és Géczy János *Vadnarancsok* című 1982-es művét, az imént fejtegetett okok miatt hatásuk jelentősen eltér, s az alkotások jellegéből kifolyólag ez nem hagyható figyelmen kívül. A *Vadnarancsok*, amelyben a szerző a pesthidegkúti pszichiátriai gondozottjai közül kiválasztott négy fiatal történetéről írt, a nyolcvanas években épp a tabu témák, a szocialista államvezetés által eltitkolni próbált életek bemutatása miatt vált szépirodalmi tété. Ezzel szemben *A Bunkerrajzó*nak, ha lehet ilyet mondani, nehezebb dolga van, a bemutatott téma, ahogy arról korábban már volt szó, ma nem számít tabunak, holott hasonlóképpen súlyos, mint a *Vadnarancsok* esetében. Most épp az erre való rámutatás, a nem normális „normálissá” válásának, s az ehhez való közömbös, tényleges értékítélettől mentes viszonynak a megmutatása számíthat fontos és megdöbbentő gesztusnak. Noha igaz, ami az előszóban olvasható, miszerint „most itt egy nemzedék, amelyik épp az idő tájt született, amikor Berta [a *Vadnarancsok* egyik alakja – Sz. M.] viaskodott az árvaságával és kiszolgáltatottságával, s amelyik ma teszi ugyanezt” (6.), egyenlőségjelet tenni a két korszak közé már felszínes és túlzó megállapítás lenne.

A *jó* és *rossz* közötti folyamatos ingadozást egy, a kötet szerkezetére is jellemző műveletként határozza meg a történetmesélő: „[a]ztán persze később megbántam, ugyanúgy,

mint amikor beszóltam az egyik tanáromnak középiskolában, aztán nem köszöntem neki hetekig, aztán meg mégis, mert átértékeltem a kapcsolatunkat. Ez is kollázsolás ám!” (290.) A *Bunkerrajzoló* oldalain az emlékezet, a múlt felidézése is hasonló módon működik: Likó Marcell Géczy János által elmesélt élettörténetét nem kronológiai sorrendben ismeri meg az olvasó. „[A]z időrend minduntalan megakad, szinte kényszeresen térünk vissza újra és újra korábbi életszakaszokhoz, pillanatokhoz, addig elhagyott vagy kevesebb hangsúlyt kapott részletekhez.” (8.) Az előadóművész saját bevallása szerint a dalszövegeken is kollázs technikával dolgozott: utcán és filmekben hallott, vagy könyvekben olvasott jó gondolatot, szókapcsolatot lejegyzett, s később ezeket építette be, vagy ezek köré írta saját szövegeit. (290.) A kötetben kollázs szerűen, (részben) kívülről érkező jegyekből épül fel magának az elbeszélőnek a személyisége is. A *Bunkerrajzoló énje*, amellyel ahogy saját magáról állítja: „engem erősen meghatároz a környezetem” (290.), a körülötte élők személyisége által is, mintegy tükörbe tekintve is definiálódik. Egy új, veszprémi, értelmiségi családból származó ismerősről beszélve a következő tapasztalat olvasható: „[m]i, a proli voltunkkal az ő révén szembesültünk, általa kaptuk meg azt a keserűes mázat, amit várpalotainak szokás újabban mondani.” (152.) Közönségnek játszó előadóművészként érthető, hogy az énekes folyamatosan figyeli a személyére és a művészetére érkező visszajelzéseket is, melyek azonban már elvárásokként jelennek meg, melyek pedig megfelelési kényszert alakítanak ki. A gyerekkor óta meglévő szereplési vágy és készség részben ugyancsak a környezet visszatükrözése, és utánzás által gyakorlódott. „[É]n akkor is azt gondoltam, legfeljebb az utánzásban lehetek megfelelő. A verseket azért tudtam szépen elmondani, mert képes voltam hangsúlyozni, és megjegyeztem, hogyan mondják el a részleteket előttem.” (133.) Máshol: „[a]múgy én mindenféle hangutánzásra is képes voltam, utánoztam például az autóriasztó hangját. Utánoztam bárki emberét. [...] Azt gondolom, hogy nekem tetszett, hogy bármilyen hangot képes vagyok reprodukálni, dallamosan vagy anélkül.” (172.)

A legjelentősebb hatással, természetesen, a közvetlen családtagok voltak A *Bunkerrajzoló*ban felépített *énre*. Az apával való meglehetősen összetett viszony taglalása helyett most inkább egy, az anyával kapcsolatos megjegyzésre térnek ki. A Géczy által megszólaltatott élettörténetmesélő állítása szerint az anyjára „a döntésképtelensége miatt mindig haragudtam” (52.) A kötet vége felé jelenik meg a szövegben expliciten is az, ami az addig elmesélt anekdotákból is gyanítható, hogy ez a tulajdonság bizony saját magában is idegesíti az ugyancsak lassabb érzelmivilággal rendelkező, sokat töprengő és a különféle elhatározások előtt mindig mindent a végsőkig kielemező elbeszélőt. Ahogy írja: „nekem idő kell saját magamhoz meg türelem, és milyen érdekes, hogy saját magamat idegesítem azzal, hogy észreveszem magamon, hogy idegesítő vagyok.” (299.)

A *türelem* kulcsfogalomként említendő a mű kapcsán. Az imént említett, az elbeszélő saját magához való viszonyában megjelenő érzés mellett ez tükröződik a kötet szerkezetében és olvashatóságában is. Türelem kellett az 50-60 órányi beszélgetés kéziratá alakításához és ugyancsak türelem kell A *Bunkerrajzoló* végigolvasásához is. Nem több, de nem is kevesebb annál, mint ami egy fiatal ember élettörténetének meghallgatásához nélkülözhetetlen. Géczy János írói módszere ennek érzékeltetésében egyedülálló és értékes, tudniillik a párbeszéd és a másokra való őszinte és értő odafigyelés talán egyre ritkábban gyakorolt képességének demonstrálásában.